

*Худолій А. О.,
доктор політичних наук, доцент,
завідувач кафедри англійської філології
Національного університету «Острозька академія»*

ВЕРБАЛЬНЕ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «МИР» У ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВАХ АМЕРИКАНСЬКИХ ПРЕЗИДЕНТІВ

Анотація. Статтю присвячено аналізу концепту МИР, вербально репрезентованого в промовах американських очільників. Розглянуто особливості концептуальної картини світу президентів США. Описано випадки семантичної репрезентації концепту МИР з метою розкриття специфіки згаданого концепту. Автор підкреслює важливість вивчення концептуальної картини світу американських політиків і засобів їхнього вираження. Висвітлено комунікативно-прагматичну спрямованість промов американських президентів. Виокремлено базові поняття картини світу американських політиків.

Ключові слова: картина світу, політична промова, концепт, концептуальна картина світу, прагматика.

Постановка проблеми. В умовах розвитку комунікативно-когнітивної парадигми набуває актуальності дослідження чинників, що відображають спосіб мислення та поведінки американських політиків. Питання вивчення політичних промов (що відображають картину світу американців) та їхнього впливу на свідомість виборців, їхнє мислення та поведінку залишається осторонь наукових досліджень, що створює сприятливий ґрунт для лінгвістичних розвідок цього питання.

Підхід до оцінки промов американських лідерів передбачає аналіз різних аспектів політичної комунікації. Лінгвістичний аналіз політичного дискурсу американських президентів здійснила О.С. Фоменко [12]. І.В. Андрусак аналізувала лексику політичної коректності, зокрема номінативний та прагматичний аспекти [2]. Н.М. Миронова акцентувала увагу на оцінній складовій у політичних промовах [6]. К.С. Серажим узагальнила існуючі підходи до дискурсу, зосередивши увагу на соціолінгвальних особливостях дискурсу [11]. А.П. Чудінов присвятив низку праць політичній лінгвістиці, аналізуючи політичні промови, водночас використовуючи ширший комунікативний підхід [13]. О.Й. Шейгал вивчала жанрові особливості політичних текстів [15]. Прагматико-функціональні особливості політичного дискурсу США та України вивчала І.С. Бутова [3]. Численний науковий доробок згаданих вчених свідчить про суттєві зміни в підходах до аналізу лінгвістичних особливостей політичних промов американських лідерів. Незважаючи на численні дослідження, аналіз ключових концептів у промовах американських президентів залишився поза увагою науковців. Ми вбачаємо наше завдання в аналізі базових концептів американських президентів, серед яких домінуючим є концепт МИР.

Дослідження засноване на положенні праць у галузі комунікативної лінгвістики, когнітивної лінгвістики та лінгвістики тексту, в яких увага акцентується на осмисленні характеристик та функцій текстів політичної комунікації.

Особливістю політичних промов є їхня широка функціональна спрямованість, яка відображена в лексиці, якою послуговуються політики. Матеріалом для аналізу слугують промови президентів США.

Актуальним виявляється аналіз лексичних особливостей політичної промови, її функціональної спрямованості у світлі базових понять картини світу американців.

Метою статті є дослідження концепту МИР, який виявлено в промовах американських президентів. Мета передбачає виконання таких завдань:

- описати концепт МИР, який відображений у промовах президентів США;
- прослідкувати зв'язок між концептом, його прагматичною спрямованістю та когнітивними процесами;
- висвітлити семантичні особливості лексичних одиниць, що відбивають концепт МИР у політичних промовах американських президентів.

Виклад основного матеріалу. Ми розглядаємо політичну промову президентів як форму публічного виступу, процес комунікації і як один з видів соціальної дії. Оскільки промова реалізується як дія, за якою стоять досить широкі групи суспільства, то передбачається і високий ступінь її суспільного впливу. Діючи в полі визначеної формальності, політична промова набуває яскраво вираженої функціональності і зорієнтована на прагматично обґрунтовану презентацію очікуваних змістово-понятійних структур. Основний зміст політичних промов полягає в тому, щоб сформулювати цілі, цінності і суспільно-політичну стратегію однієї політичної групи щодо виборців, а також щодо своїх політичних опонентів.

Комунікативний підхід до аналізу політичних промов ставить на меті дослідження їхніх особливостей в умовах виконання різних комунікативних завдань, факторів їх реалізації в контексті. Комунікативний підхід відображає в лексиці та семантиці існування реальних зв'язків, які встановлюються між мовними одиницями в мовленнєвих ситуаціях [5, с. 9]. На основі того, що мовна одиниця в комунікативному акті виступає одночасно як номінативна одиниця й елемент комунікації, ми визнаємо збіг основних цілей і завдань комунікативного та функціонального підходів до аналізу мовних даних і розглядаємо мову як засіб, спрямований на аудиторію. Комунікативний вплив політичних текстів носить ідеологічний характер.

Словесне та символічне вираження можна зобразити такою схемою: *зміни в комунікації* → *зміни в моделі світу* → *зміни в поведінці* [10, с. 97].

Взагалі, як відзначає З.І. Шмідт, будь-яка соціальна дія міцно пов'язана з мовою, цим досконалим засобом для конструювання значення, формою передачі інформації, засобом комунікації, а відтак, і підготовки дії та впливу [16, с. 81]. Слова та тексти можуть самі собою передавати політичні погляди в завуальованій формі, форма вираження в низці випадків може закривати реальний зміст, виступати важливим засобом впливу.

Визначені інституційні та соціальні рамки чи структури забезпечують створення повідомлень як однієї із форм «конструювання дійсності». Вони визначають те, як політики сприймають світ, а звідси й події цього світу. Такого типу підходи мають цікаве когнітивне забарвлення, оскільки вони мають відношення до правил, категорій і процедур інтерпретації, які використовують політики в ході відтворення ситуації, що лежить в основі повідомлень [4, с. 233].

Мова як система, крім комунікативного, вміщує ще й прагматичний компонент, який пов'язаний з управлінням і координацією людської діяльності [1, с. 23]. Модель впливу політичних текстів на читача можна охарактеризувати таким набором складників: вхід (В), підсилення (П), резонанс (Р). Комунікативний ланцюжок набирає такого вигляду: В → П → Р [9, с. 26]. Тематика входу забезпечує масовість одночасного проникнення в масову свідомість. Систематика підсилення спрямована на змістовні характеристики, тобто повідомлення, щоб отримати поширення, повинно відповідати потребам аудиторії. Інформація, що поширюється, створює комунікативний резонанс. Резонанс виникає за допомогою вдалих вербальних висловлювань, які починають жити самостійним життям після їхньої появи [9, с. 26]. Вони орієнтовані на ідеологічні координати своєї системи.

Політична промова прагматично спрямована, тобто має стратегічні і тактичні завдання [1, с. 15]. Будь-яка політична промова потенційно, у стратегічному сенсі, спрямована на зміну або підтримку поточної політичної ситуації, на перерозподіл або підтримку існуючого балансу сил влади. Її базовою інструментальною функцією є боротьба за владу. У межах всього соціуму вона виконує функцію інтеграції та диференціації. Інтеграція виявлялася, наприклад, упродовж періоду «холодної війни», коли політичні промови американських президентів сприяли згуртуванню народу в протистоянні з ворогом, яким на той час був СРСР. Функція диференціації сприяла відчуженню групових агентів зовнішньої політики. Політичні промови виконують функції інтерпретації та орієнтації, оскільки під час виступу політики пояснюють значущість тих чи інших подій, розкривають їхні причинно-наслідкові зв'язки та кореляції з іншими подіями, роблять висновки і дають певні оцінки. Доповнює спрямованість політичної промови функція контролю, згідно з якою політик намагається створити передумови для уніфікації поведінки, думок, почуттів і бажань значної кількості індивідів, тобто маніпулювання суспільною свідомістю.

Компонентом політичних промов є концепти, які відображають погляди політичного діяча, його бачення та сприйняття реалій. Це складні утворення, що охоплюють

як хибну, так і правдиву інформацію. Концепти слугують стандартом політичного мислення, втілюють моделі поведінки, впливають на політичні рішення мас, спричиняють певні зрушення в людській свідомості та формують образи тих чи інших народів. Концепти безпосередньо пов'язані з мовною картиною світу американських лідерів.

Вимовлене слово є засобом доступу до концептуальних знань. Почувши слово, ми отримуємо доступ і можемо підключити до мисленнєвої діяльності інші концептуальні ознаки, не названі вказаним словом. Слово – це ключ, що «відкриває» людині концепт як одиницю мисленнєвої активності та дає змогу скористатись ним у мисленнєвій діяльності. А мовний знак «вмикає» концепт у нашої свідомості, активізує її в цілому і запускає процес мислення [8, с. 16].

Використаний у ході дослідження контент-аналіз дав змогу виявити концепти американських президентів. У картині світу Г. Трумена, Д. Ейзенхауера, Дж. Кеннеді, Дж. Форда, Дж. Картера, Л. Джонсона, Дж. Буша-ст., Б. Клінтона, Дж. Буша-мол. та Б. Обами домінуючими є такі концепти: СВОБОДА, ВІЙНА, МИР, ВОРОГ, ДРУГ тощо. Індикаторами виявлених концептів стали найбільш уживані категорії, зокрема «богообраність», «світове лідерство», «вільний народ світу», «демократія», «диктатура», «агресія», «війна», «військова могутність», «збройні сили», «мирне співіснування», «мирні угоди», «роззброєння», «образ ворога», «загроза», «небезпека», «друзі» і «союзники». Виявлені концепти в риториці американських президентів не виникли спонтанно, вони пройшли період зародження та визрівання. На їхнє формування вплинули політичні традиції.

Концепти відіграють важливу роль у формуванні образу світу як окремої людини, так і суспільств. Аналіз концептів американських політиків свідчить про те, що існує певна схема загальної моделі світу. Виступи американських президентів вписуються в існуючу модель ментальних і вербальних уявлень про світ та місце США в цьому світі. Концептосфера чутливо реагує на зміни в суспільстві, житті того чи іншого етносу. Зміст концепту може видозмінюватися в залежності від конкретних обставин, сприйнятливості до змін носіїв тієї чи іншої мови [7, с. 183].

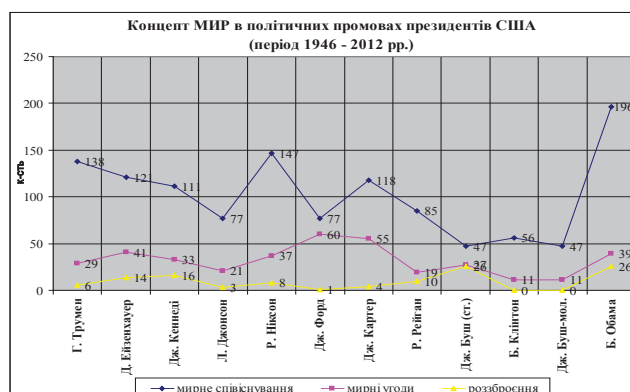
Мовна картина політичного світу США є складним утворенням ментальних одиниць (концептів, настанов, міфів, цінностей тощо), що відносяться до політичної сфери комунікації та політичного дискурсу. Зазначені вище ментальні одиниці політичних текстів більшою чи меншою мірою нав'язують людині (читачу/слухачу) певне бачення світу, особливо в аспекті його категоризації та оцінки. Цілком закономірно, що політики в реальному житті відтворюють типові моделі поведінки, що узгоджуються з існуючими уявленнями та настановами.

Слід зазначити, що в картині світу американських президентів МИР є одним із ключових понять. Для того, щоб глибше усвідомити особливості зовнішньої політики зазначених американських президентів, ми здійснили контент-аналіз їхніх основних промов. Для аналізу було використано десять ключових промов кожного з американських очільників.

Концепт МИР репрезентований у промовах кожного американського президент, і як потужний інструмент маніпулювання суспільною свідомістю він певною мірою

впливає на прийняття рішень та курс зовнішньої політики. Кожен президент, продовжуючи традиції попередників, намагався перенести уявлення про свободу на інші країни та континенти (див. таблицю 1).

Таблиця 1

У нашому дослідженні ми здійснили аналіз концепту МИР крізь призму світогляду американських президентів, з Г. Трумена до Б. Обама.

Ключовим поняттям і найбільш чисельним у світогляді Г. Трумена є поняття МИРУ, проте проголошуючи мир, Г. Трумен готувався до війни, підтримуючи розробку атомної бомби, збільшуючи витрати на озброєння. Друге місце серед понять, пов'язаних з війною та миром, обіймає КОМУНІСТИЧНА АГРЕСІЯ. Таку позицію підтверджує політика, спрямована на підтримку Греції та Туреччини, що вибрали демократичний шлях розвитку, відмовившись від комуністичної моделі. Ворогом виступав СРСР, тому США готувалися до війни, а значна кількість згадок про ВІЙНУ підтверджує цю ідею. Г. Трумен, незважаючи на союзницькі дії у ході Другої світової війни, не вважав СРСР дружньою країною. Тому МИРНІ УГОДИ не є ключовими поняттями в його риторичі (див. таблицю 1).

Американські політики сприймали радянську політику як експансіоністську за своїм змістом, а СРСР був загрозою для американських інтересів. США скористалися своєю політичною економічною та військовою владою для того, щоб попередити поширення радянського впливу.

Риторика Д. Ейзенхауера мало чим відрізняється від політичних заяв Г. Трумена. На першому місці в риторичі американського президента – МИР. Проте, як і його попередник, він був антикомуністом. Незважаючи на активну позицію «яструбів», він намагався дотримуватися середньої позиції, що не заважало йому продовжувати посилювати військову міць збройних сил США. Як і Г. Трумен, він був переконаним, що війна в Кореї була виправданою. Комунізм був ворогом номер один для США.

У політичних заявах президента Дж. Кеннеді йдеться про мирну політику, проте зовнішня політика США свідчила про агресивний курс адміністрації. Президент Кеннеді, заявляючи про мир, «втягувався» у В'єтнам без обдуманого, зваженого підходу. У зазначених діях було відсутнє політичне та культурне розуміння ситуації, на яких зазвичай ґрунтується прагматизм та активність політиків. США покладаються лише на свої власні сили, на ВІЙСЬКОВУ МІЦЬ. Водночас, ключове місце в його промовах належить поняттю МИР (див. таблицю 1).

У промовах Л. Джонсона ключове місце займає В'єтнам. Президент Джонсон успадкував війну у В'єтнамі від

свого попередника, президента Дж. Кеннеді. В'єтнамська війна стала центральною темою його першої прес-конференції як президента 7 грудня 1963 року. МИР займає другу позицію в його промовах. Але це не завадило йому проводити політику ескалації в Південно-Східній Азії, згадаймо підтримку Південної Кореї, Конго, інтервенцію в Домініканську республіку. Як і попередні президенти, Л. Джонсон покладався на ВІЙСЬКОВУ МІЦЬ США.

Політику Л. Джонсона продовжив Р. Ніксон. У 1969 році Р. Ніксон та радник національної безпеки Г. Кісінджер розпочали політику розрядки у відносинах з СРСР. Вони вважали, що США мали інструменти впливу на політику СРСР. Розрядка базувалася на припущенні, що різні інтереси та цілі двох супердержав можна було поєднати з метою побудувати відносини не лише на основі конфлікту, але й на основі співпраці, задовольняючи спільні інтереси. Аналізуючи промови Р. Ніксона, ми виявили, що МИР є ключовим поняттям у риторичі президента. У порівнянні з політикою попередніх президентів зростає роль МИРНИХ УГОД. Така риторика американського президента узгоджується з його політикою послаблення напруження в протистоянні з СРСР і на світовій арені загалом. Проте незначною є кількість згадок про роззброєння, що свідчить про те, що такий процес був складним на той час.

В риторичі Дж. Форда провідною темою є поняття МИР і В'єтнам, оскільки проблема в Південно-Східній Азії дісталася йому в спадок від попередників. З усіх президентів-попередників він був одним із небагатьох, хто доклав зусиль до покращення ситуації у В'єтнамі. Мирні зусилля Дж. Форда принесли результати, зокрема підписання Хельсінкської Декларації. Зросла кількість згадок про МИРНІ УГОДИ, проте небезпека війни залишається. Частково президент покладається на ВІЙСЬКОВУ МІЦЬ США та ЗБРОЙНІ СИЛИ країни.

Промови Дж. Картера висвітлюють ключові поняття його картини світу, серед яких ключовим є МИР, АФГАНІСТАН, ВІЙНА, РАДЯНСЬКА АГРЕСІЯ, КУБА. МИР є одним із ключових концептів його риторичі. Досить високою є імовірність підписання МИРНИХ ДОГОВОРІВ.

Дж. Картера змінив Р. Рейган, який був переконаним, що політика розрядки була одностороннім процесом. У своїх промовах Р. Рейган виступає за МИР, судячи за кількісним показником понять, проте його політика була однією з найбільш агресивних по відношенню до СРСР. Президент покладався на ВІЙСЬКОВУ МІЦЬ США в питаннях можливої війни з Радянським Союзом, вірив у СИЛУ, особливо військову, моральні чесноти і зло комунізму. Адміністрація Рейгана підтримувала повстанців в Афганістані, контраст у Нікарагуа, ініціювала таємні операції проти СРСР. Президент розгорнув широкомасштабну ідеологічну війну проти СРСР. Р. Рейган був переконаний, що період розрядки дав змогу СРСР випередити США у військовій силі та політичному впливі на країни третього світу.

Р. Рейгана змінив Дж. Буш. Серед ключових понять американського президента Дж. Буша виступають такі, як МИР, ЗБРОЙНІ СИЛИ, ВІЙСЬКОВА МІЦЬ, ВІЙНА, Саддам Хусейн. Американський президент згадає і МИРНІ УГОДИ, що свідчить про готовність до компромісних рішень (див. таблицю 1).

Провідним поняттям у промовах Б. Клінтона виступає МИР, проте мир ґрунтується на ВІЙСЬКОВІЙ СИЛІ США

та ЗБРОЙНИХ СИЛАХ. Упродовж свого президентства Б. Клінтон втягнув країну у війну в Сомалі, на Гаїті, завдав повітряних та наземних ударів по сербам у колишній Югославії.

Серед ключових понять у риторичі Дж. Буша виступає поняття МИР. Менше трапляється понять на позначення АГРЕСІЇ та МИРНИХ УГОД (див. Таблицю 1).

Риторика Б. Обама спрямована на підтримку миру у світі (див. таблицю 1). У політичних заявах президента найвищим є показник понять на позначення МИРНОГО СПІВІСНУВАННЯ, низьким є показник МИРНИХ УГОД і високим – РОЗЗБРОСННЯ. Його політичні заяви узгоджуються з його зовнішньополітичними кроками, що свідчить про спроби президента відновити імідж США як лідера світу і посередника мирного процесу.

На початку 90-х років на Заході посилюлися сподівання на тривалу мирну епоху, падіння престижу армії та воєнних професій, схильність до пацифізму, проте ситуація кардинально змінилася в кінці 90-х років ХХ століття.

Висновки. Таким чином, аналіз мовних засобів формування концепту МИР у промовах американських президентів доводить спрямованість політичних промов на створення позитивного образу США завдяки концепту МИР. Відповідно до політичних промов, що відображають картину світу американських очільників, Америка слугує взірцем, оплотом свобод і демократії, у той час як вороги та суперники є порушниками таких засад.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі таких концептів як ДРУГ, ВОРОГ, які віддзеркалюють особливості картини світу американських політиків.

Література:

1. Алтунян А.Г. Анализ политических текстов / А.Г. Алтунян. – М.: Университетская книга; Логос, 2006. – 384 с.
2. Андрусак І.В. Лексика політичної коректності: номінативний та прагматичний аспекти / І.В. Андрусак // Сучасні дослідження з іноземної філології: Зб. наук. праць. Відп. ред. Фабіан М.П. – Ужгород: ТзОВ «Папірус-Ф», 2008. – Вип. 6. – С. 41–46.
3. Бутова І.С. Прагматико-функціональні особливості політичного дискурсу США та України ХХІ століття: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / І.С. Бутова. – Львів, 2011. – 20 с.
4. Дейк Т.А. ван. Язык. Познание. Коммуникация / Дейк Т.А. ван. – М.: Прогресс, 1989. – 312 с.
5. Левицкий А.Э. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка / Левицкий А.Э. – К.: «АСА», 1998. – 362 с.
6. Миронова Н.Н. Политический дискурс vs оценочный дискурс / Н.Н. Миронова // Политический дискурс в России. – Москва: Наука, 1997. – С. 41–50.
7. Полужин М.М. Концепт як базова когнітивна сутність / М.М. Полужин, Н.Ф. Венжинович // Мовні і концептуальні картини світу. – № 5. – Київ, 2001. – С. 182–184.
8. Попова. З.Д. Язык и национальная картина мира / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж: Изд-во «Истоки», 2002. – 59 с.

9. Почепцов Г.Г. Информационные войны. Основы военно-коммуникативных исследований / Г.Г. Почепцов. – Ровно: ППФ Волинські береги, 1999. – 350 с.
10. Почепцов Г.Г. Имиджелогия / А.Э. Почепцов. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 2000. – 768 с.
11. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектура, варіативність: [монографія] / [К. Серажим]; за ред. В. Різуна. – К.: КНУ, 2002. – 392 с.
12. Фоменко О.С. Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки ХХ століття): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / О.С. Фоменко. – К., 1998. – 18 с.
13. Чудинов А.П. Политическая лингвистика / А.П. Чудинов. – М.: Флинта: Наука, 2007. – 256 с.
14. Швейцер А.Д. Современная социолінгвистика. Теории, проблемы, методы / А.Д. Швейцер. – М.: Наука, 1976. – 176 с.
15. Шейгал Е.И. Инаугурационное обращение как жанр политического дискурса / Е.И. Шейгал // Жанры речи-3. – Саратов, 2002. – С. 205–214.
16. Schmidt S.J. Sprache und Politik: Zum Postulat rationalen politischen Handelns / S.J. Schmidt // Sprache und Gesellschaft. – München: VEB Max Niemeier Verlag, 1972. – S. 81–101.

Худолій А. А. Вербальное выражение концепта МИР в политических речах американских президентов (1945–2012 гг.)

Аннотация. Статья посвящена анализу концепта МИР, выявленного в речах американских руководителей. Рассмотрены особенности концептуальной картины мира президентов США. Описаны случаи семантической репрезентации концепта МИР с целью раскрытия специфики выше упомянутого концепта. Автор подчеркивает важность изучения концептуальной картины мира американских лидеров и средств их выражения. Освещена коммуникативно-прагматическая направленность речей американских президентов. Выявлены базовые понятия картины мира американских политиков.

Ключевые слова: картина мира, политическая речь, концепт, концептуальная картина мира, прагматика.

Khudoliy A. Verbal reflection of the concept of PEACE in political speeches of American presidents

Summary. The article deals with analysis of the concept of PEACE distinguished in speeches of American leaders. Peculiarities of the conceptual picture of the world of the United States presidents are described. Cases of semantic representation of the concept of PEACE are analyzed in order to illustrate specifics of the above mentioned concept. The author indicates to importance of studying the conceptual picture of the world of American leaders and means of its expression. Communicative and pragmatic orientation of speeches, delivered by American politicians, is highlighted. Basic notions of the picture of the world of American politicians are distinguished.

Key words: picture of world, political speech, concept, conceptual picture of world, pragmatics.